

سفر به کانادا - اتاوا (۴-۱۷ جولای ۱۹۹۹)

سید جواد قاضی میرسعید^۱

مقدمه

دهه ۷۰ را می‌توان عصری نو در نگرش کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی ایران دانست، چرا که عوامل بیرونی از یک سو و نیاز رو به تزاید اطلاعاتی فرهیختگان و پژوهشگران حوزه پزشکی از سوی دیگر، دست‌اندرکاران این حوزه از علوم را بر آن داشت تا طرحی نو در اندازند. تلاش‌های فراوانی در همه زمینه‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی صورت پذیرفت، برخی موفق و برخی دیگر نیاز به مطالعه و تجربه بیشتری داشت. در این میان انواع نرم‌افزارهای مختلف طراحی و تدوین گردید، لیکن نظامی کارآمد برای تهیه بانک‌های اطلاعاتی متنی که با استانداردهای جهانی مطابقت داشته باشد تاکنون ارائه نشده است و این در شرایطی است که کاربران انتظار دارند تا از طریق شبکه‌های داخلی و شبکه جهانی اینترنت و در محیط چند رسانه‌ای وب به اطلاعات مورد نیاز خویش دست یابند. اکنون چند سالی است که اینترنت با توانایی‌های اعجاب‌انگیز خود وارد محیط آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌های کشور شده است. نمایش اطلاعات فارسی در اینترنت غالباً بر پایه استفاده از قلم یا فونت‌های گوناگون بوده است. برخی از سایت‌های ایرانی کاربران خود را تنها محدود به استفاده از سیستم‌های عامل فارسی (ویندوز و سینا) کرده‌اند، اما با ارائه سیستم‌های عامل جدید (ویندوز ۹۸) این روش قابل ترویج به نظر نمی‌رسد. عده‌ای استفاده از برنامه‌های جاوا^۲ را برای نمایش و نیز ورود اطلاعات فارسی پیشنهاد کرده‌اند، ولی پیچیدگی برنامه‌ها به‌خصوص با توجه به سرعت پایین ارتباطات شبکه‌ای در ایران از مقبولیت این روش می‌کاهد. صرف‌نظر از معضل زبان فارسی عدم آشنایی با

۱. سرپرست کمیته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی

2. JAVA

ویژگی‌های ضروری در بانک‌های اطلاعاتی متنی سبب شده است بعضاً از نرم‌افزارهای تجاری در طرح‌های کوتاه مدت و با الگوی تقریباً ثابت ولایتیغیر برای تدوین بانک‌ها استفاده شود که نتایج مطلوبی به بار نیاورده‌اند. تنها مراکزی که توانسته‌اند در انجام این امر توفیقات نسبتاً مطلوبی را کسب نمایند، مراکزی بودند که از نرم‌افزار رایگان سی‌دی‌اس اس‌سیس^۱ برای اهداف خود استفاده کرده‌اند.

در بررسی‌های انجام شده و به دنبال تماس‌های مکرر مسئولان اداره کل اطلاع‌رسانی معاونت پژوهشی با کارشناسان سازمان جهانی بهداشت نرم‌افزار مینی‌سیس^۲ با توانایی‌ها و قابلیت‌های متنوع‌تر از سی‌دی‌اس اس‌سیس معرفی گردید. نرم‌افزار مذکور این امکان را فراهم می‌نماید که ورود به عرصه شبکه‌های رایانه‌ای منجر به تحولات چشمگیر در اطلاع‌رسانی پزشکی گردد.

در همین راستا مرکز توسعه تحقیقات بین‌المللی اتاوا^۳ واقع در کانادا ضمن اجرای انواع فعالیت‌های تحقیقاتی در سراسر جهان نرم‌افزار فوق را با توجه به نیازهای اطلاعاتی مراکز تحقیقاتی تهیه کرده و برخی از عملیات بسیار رایج به صورت کاربردهای آماده تدوین و بر نرم‌افزار فوق اضافه کرده است، از جمله کاربردهای آن امور مربوط به کتابخانه‌ها، تهیه اصطلاحنامه، فهرستگان کتاب، فهرست مشترک نشریات ادواری و مسائل مربوط به موزه‌ها، آرشیوها و غیره می‌باشد.

با ذکر این مقدمه ذیلاً به ویژگی‌های این دوره آموزشی اشاره می‌گردد، امید است که مورد توجه مسئولان محترم قرار گیرد.

پروژه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تاریخ اعزام و شروع دوره آموزشی

به پیشنهاد معاونت محترم پژوهشی وزارت بهداشت و تایید مسئول مربوطه گروه اعزامی صبح روز چهارم جولای سال ۱۹۹۹ میلادی به کانادا عزیمت کرد. هدف از این ماموریت که شرکت در یک دوره آموزشی با عنوان^۴ بود تا تاریخ ۱۷ جولای به طول انجامید. برنامه آموزشی که توسط مرکز IDRC تدوین گردیده بود شامل معرفی بسته نرم‌افزاری MINISIS و کاربردهای مختلف آن بود که اجمالاً بدان اشاره می‌گردد.

۱. نحوه نصب برنامه مینی‌سیس در محیط تحت ویندوز.

۲. نصب کاربردهای ویژه مینی‌سیس:

1. CDS/ISIS

2. MINISIS

3. International Development Research Center (IDRC)

4. Health & Biomedical Information Support

- M2L برای انواع کاربردهای کتابخانه

- STEMA جهت تهیه اصطلاحنامه‌های مورد نظر

- MWI به منظور کاربردهای تحت وب.

در بخش M2L امکان تهیه پایگاه اطلاعاتی برای فعالیت‌های مختلف در حوزه کتابداری نظیر فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، تهیه و سفارش منابع، فهرستگان کتاب‌ها، فهرست مشترک نشریات ادواری، امانت بین کتابخانه‌ای و غیره فراهم بود و در قسمت بحث پیرامون کاربرد دیگر بسته نرم‌افزاری مینی‌سیس مقوله‌ای دیگر تحت عنوان STEMA مطرح گردید که امکان تهیه بانکی اطلاعاتی برای اصطلاحنامه‌های چند زبانی را فراهم می‌کرد.

۳. آموزش نحوه تعریف بانک اطلاعاتی، تعریف فیلدهای آن، تهیه کاربرگه، تهیه فرم پرسش از بانک، طراحی گزارش برای آن و نحوه جست‌وجو در بانک اطلاعاتی، بخش دیگری از آموزش‌های پیش‌بینی شده را شامل می‌شد.

۴. استفاده از نمونه‌هایی از بانک‌های اطلاعاتی برای به تصویر کشیدن اعمال فوق.

۵. نمایش نحوه نصب برنامه مینی‌سیس روی خدمتگر به گونه‌ای که برای تهیه فرم‌های ویژه بتوان از طریق Web در بانک‌های اطلاعاتی جست‌وجو کرد و نتیجه را مشاهده نمود.

از ویژگی‌های دیگر این نرم‌افزار امکان ارتباط میان بانک‌های اطلاعاتی است. به عنوان مثال برای کنترل کلید واژه از فیلد واژگان ارجح در بانک اصطلاحنامه می‌توان کمک گرفت و نکته دیگر اینکه آقای ریچاردلی مسئول فنی این بخش اظهار داشت "این مرکز در صورت اعلام نیاز حوزه معاونت پژوهشی وزارت بهداشت آمادگی تهیه و ویرایش برنامه مذکور به زبان فارسی را در حداقل زمان ممکن دارد".

در طول مدت دوره مطالب نظری با تمرین عملی روی رایانه توأم بود که همین امر سبب می‌شد تا با جهات مختلف این بسته نرم‌افزاری آشنایی بیشتر حاصل گردد.

برنامه‌های بازدید

در حاشیه برگزاری دوره آموزشی چهار بازدید از مراکز مختلف پیش‌بینی شده بود که به لحاظ علمی و تجربی مفید بود.

الف. بازدید از کتابخانه بیمارستانی اتاوا

بیمارستان مذکور بیمارستانی عمومی است با کتابخانه‌ای در طبقه اول و در فضایی مناسب با چشم‌اندازی زیبا و توری طبیعی. کتابداران شاغل در این کتابخانه مجموعاً سه نفر می‌باشند که هر سه آنها دارای تحصیلات دانشگاهی در زمینه کتابداری بودند.

فهرست‌نویسی کتاب‌های موجود بر مبنای طبقه‌بندی کتابخانه‌کنگره و با استفاده از نرم‌افزار رایانه‌ای انجام می‌گردد.

در این کتابخانه نه تنها امکان دسترسی استفاده‌کنندگان به شبکه اینترنت وجود دارد، بلکه به دلیل بودجه مناسبی که سالانه تأمین و در اختیار مدیریت کتابخانه قرار می‌گیرد، آخرین شماره از مجلات مورد نیاز پزشکی و کتاب‌های جدید تهیه و عرضه می‌شود. اعتبار کتابخانه این بیمارستان برای سال ۱۹۹۹ مبلغ ۲۰۰۰۰ دلار کانادا منظور گردیده که تاکنون ۸۰۰۰ دلار آن صرف اشتراک مجلات علمی، و بقیه صرف خرید کتاب‌های جدید پزشکی شده است. شرایط موجود بیانگر آن بود که مدیریت بیمارستان برای داشتن کتابخانه‌ای زنده و پویا اهمیت ویژه‌ای قائل است.

ب. بازدید از مرکز تحقیقات کانادا^۱

این مرکز از مراکز معتبر تحقیقاتی در کانادا است که در زمینه‌های مختلف از جمله علوم پزشکی، فن‌آوری، مهندسی، اقتصاد، علوم کشاورزی، و علوم محض فعالیت می‌نماید. در این مرکز تحقیقاتی، پژوهشگرانی توانمند از اقصی نقاط جهان و از جمله ایران به امر تحقیق و پژوهش اشتغال دارند.

از بخش‌های مهم این مرکز، کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی آن سای‌ستی^۲ می‌باشد که تأمین‌کننده اطلاعات مورد نیاز محققان و پژوهشگران در سراسر دنیا است. نحوه تأمین مقالات از طریق خدمات اطلاع‌رسانی Document Delivery System انجام می‌شود.

قدمت ۷۵ ساله این مرکز معتبر اطلاع‌رسانی موجب گردیده که بیش از ۵۰۰۰۰ عنوان مجله علمی در آرشیو و ۱۴۰۰ عنوان مجله علمی تخصصی به‌طور جاری در دسترس محققان و پژوهشگران قرار گیرد. علاوه بر آن، وجود انواع مجلات الکترونیکی موجب غنای بیشتر این مرکز شده است به گونه‌ای که مرکز مورد نظر را می‌توان از معتبرترین مراکز اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی دانست. یکی دیگر از ویژگی‌های این مرکز اشاعه اطلاعات گزینشی^۳ می‌باشد که پژوهشگران را از آخرین اطلاعات روز در زمینه‌های تخصصی مطلع می‌نماید و مطالب لازم را در اختیار آنها قرار می‌دهد. آمار ارائه خدمات از طریق Document Delivery نشان می‌دهد که سالانه حدود ۶۰۰۰۰۰ مورد درخواست توسط این مرکز پاسخ داده می‌شود. نرم‌افزار مورد استفاده برای ارائه برخی بانک‌های اطلاعاتی روی شبکه اینترنت در این مرکز سی‌دی‌اس ایسیس

1. National Research Council Canada (NRC)

2. Canada Institute for Scientific and Technical Information (CISTI)

3. SDI

می باشد. همچنین مرکز مورد نظر دارای ۱۴ مجله تحقیقاتی می باشد که بیش از ۲۰۰,۰۰۰ نفر مشترک دارد.

ج) کتابخانه ملی کانادا

مجموع انواع منابع موجود در کتابخانه ملی کانادا بالغ بر ۱۶,۰۰۰,۰۰۰ فقره می باشد که عمدتاً به طرق ذیل تهیه و تکمیل شده است.

۱. خرید مستقیم ۲. اهداء

۳. مبادله ۴. قانون و اسپاری یا Legal Deposit

طبق این قانون کلیه ناشران کانادایی موظف می باشند دو نسخه از انتشارات خود را به کتابخانه مذکور ارسال نمایند. قانون فوق همه انواع منابع اعم از مجلات، مواد دیداری و شنیداری و انواع میکروفورم ها را شامل می گردد. مجموعه منابع موجود در کتابخانه شامل انتشارات گذشته و حال کانادا و بعضاً سایر کشورهاست. کلیه فعالیت ها و خدمات این کتابخانه ماشینی است و امکان ارتباط با شبکه های ملی و بین المللی فراهم است.

د) بازدید از کتابخانه پارلمان کانادا

بعد از ظهر روز ۱۷ جولای در آخرین روز اقامت از ساختمان و کتابخانه مجلس شورا و سنای کانادا بازدید به عمل آمد. کتابخانه مذکور با مجموعه ای از منابع مختلف در زمینه های حقوقی، سیاسی، تاریخی، گزارش ها و مشروح مذاکرات این امکان را فراهم می نماید که نمایندگان به منابع مورد نیاز خویش دسترسی داشته باشند. همچنین امکان استفاده از خدمات ماشینی و فن آوری های ارتباطی در این کتابخانه برای استفاده کنندگان وجود دارد. علاوه بر آن منابع موجود در کتابخانه ملی کانادا که در فاصله کمی از مجلس قرار دارد هرگونه کمبودی را برای اهل مطالعه و قلم و یا نمایندگان مجلس از بین می برد.

نتایج و پیشنهادها

۱. ویرایش جدید نرم افزار مینی سیس به زبان فارسی می تواند بخش عمده ای از نیازهای اطلاعاتی را که در قالب تهیه انواع بانک های اطلاعاتی متنی وجود دارد مرتفع نماید. بدیهی است که تصمیم نهایی در مورد تهیه و سفارش آن به عهده مسئولان محترم اداره کل اطلاع رسانی معاونت پژوهشی وزارت بهداشت است.

۲. گسترش خدمات اطلاع رسانی از طریق دستیابی به شبکه جهانی اینترنت در انواع کتابخانه های مورد بازدید این امکان را فراهم می دارد که جامعه پژوهشگر و فرهیخته در کانادا به اطلاعات مورد نیاز خویش در حداقل زمان ممکن دست یابد.

۳. به نظر می‌رسد در طراحی انواع نرم‌افزارهای رایانه‌ای موارد ذیل مورد توجه قرار می‌گیرد.
- شناخت کامل نسبت به موضوع مورد نظر؛
  - توجه عمیق به منافع کلان جامعه؛
  - استفاده از تخصص‌های مختلف و مرتبط با موضوع؛
  - اعمال مدیریت فنی در تمامی مراحل انجام کار؛
  - اعتقاد به کار گروهی؛
  - توجه به Feed back در فرآیند انجام کار؛

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی